

ULUSLARARASI TİCARET ve ILO

Giriş

16 Haziran 1999 tarihinde, Uluslararası Çalışma Konferansı önünde konuşan ABD Başkanı Clinton, küreselleşmenin bir gerçek olduğunu vurgulamış ve küresel ekonomiye insani bir çehre kazandırılması gerektiğini belirtmiştir¹. Başkanın bu sözleri, son derece anlamlı olup, üzerinde durulması gerekmektedir.

Gerçekten, söz konusu konuşma 21. yüzyılda dünya çalışma yaşamının artık “**insan hakları**” temeline oturtulacağını göstermesi açısından, son derece anlamlıdır. Böylece, şimdiye dek, uluslararası ticaret, siyasetten uzak tutulurken; günümüzde yavaş yavaş, uluslararası ekonominin, siyasi boyut kazanmaya başladığı göze çarpmaktadır.

I. Uluslararası Ticaretin

Siyasi Boyutu

Küreselleşmenin en dikkate değer sonuçlarından birisi, uluslararası ticaretin öneminin giderek artmasıdır. Bu bağlamda, uluslararası ticaretin önüne dikilen engellerin ortadan kaldırılması, küreselleşmenin işlevleri arasında yer almaktadır. Ancak tüm bunlara bakılarak, küreselleşen dünyada uluslararası ticaretin tamamen serbest bir ortamda geliştiğini söylemek yanıltıcı olur.

Gerçekten, mevcut küresel pazar potansiyeli: bir yandan serbest piyasa ekonomilerinin

Prof. Dr. Tankut CENTEL

Istanbul Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

geliştirilmesi yönünde mücadele verirken, diğer yandan küresel ekonomiye ve özellikle de çalışma yaşamına insani bir yüz kazandırılmasına çabalamaktadır. Bu yolda, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO): Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi çok taraflı kuruluşlarla işbirliğine soyunmuş durumdadır. Tüm bunlar, dünya çalışma yaşamında küreselleşmeyle ortaya çıkan kurum ve kural boşluklarının, başta ILO olmak üzere, söz konusu kuruluşlarca doldurulacağını göstermektedir.

Nasıl kapitalizme geçişte “**vahşi kapitalizm**” olarak adlandırılan bir dönemden geçildiyse, küreselleşme de üçüncü bin yılın eşliğinde böyle bir ilke / kural tanımaz evreyi geride bırakmaya çalışmaktadır. Nitekim, anımsanacak olursa; ilkel kapita-

lizm döneminde, iktisadi liberalizm anlayışıyla çocuklar ve kadınlar, bünyece elverişli olmadıkları işlere alınmış ve yetişkin işçiler de, düşük ücretle ve uzun çalışma süreleriyle çalıştırılmıştır. Ancak, çok geçmeden bunun ekonomik ve insani olmadığı anlaşılacak, kamu (devlet) müdahalesi mekanizmaları işletilmiştir. Bu anlamda, koruyucu nitelikteki ilk çalışma yasaları, asgari çalışma yaşına ve kadın işçilere ilişkin düzenlemelerdir.

Benzer biçimde, küreselleşmenin başında, uluslararası rekabetten söz edilerek, her türlü temel çalışma normundan uzak bir ortamda, küresel ekonomi içinde yer alınmak istenmiştir. Bu bağlamda amaç, küreselleşmenin nimetlerinden, ülke temelinde daha çok pay almaktır. Bunun ise, uluslararası ticarete ülkeler arasında haksız rekabet ortamı yarattığı gibi, küresel ekonomiyi adil bir toplumun temel koşullarını sağlamaktan ve giderek, insani olmaktan uzaklaştığı çabucak görülmüştür. İşte, belirtilen bağlamda ILO, küresel ekonominin insan hakları çerçevesinde standart çalışma normalarını oluşturma ve bunları izleme işlevini yüklenmiş durumdadır.

II. Küreselleşme ve

Temel Haklar

Küreselleşmeyle bağlantılı olarak, temel hakların özel bir önem kazandığı, her türlü kuşku-
dan uzaktır. Değişik bir söyleyiş-

le; ticarete liberalleşmenin, sosyal gelişmeyle ancak elele gidebileceğini vurgulamakta yarar vardır. Buna göre, eğer küreselleşmenin (küresellenen ekonominin) nimetlerinden yararlanacaklarsa, ülkelerin daha önceden belirlenmiş bazı kurallara uymaları gerekecektir. Ancak, ülkeler, sadece oyunun kuralları üzerinde anlaşmış olmakla yetinmeyecekler; ILO-normlarını sosyal alanda uygulamak suretiyle, liberalleşmedeki gelişmelere, yani oyuna aktif biçimde katılacaklardır. Böylece, küreselleşmenin yarattığı gelişmelerden pay alma, belli bazı temel haklara uyulduğu ölçüde meşruluk kazanabilecektir².

Temel haklara verilen önemi vurgulayan gelişmelere bakıldığında; bunların, 1995 yılında Kopenhag'da toplanan Dünya Sosyal Gelişme Zirvesi'ne dek uzanan bir sürece dayandığı görülür. Gerçekten, Kopenhag Zirvesi; işçilerin temel haklarının korunması ve bunlara uyulması gereği üzerinde dururken, işsizlik ve fakirlikle mücadelede ILO'nun rolünü ön plana çıkarmıştır. Aynı yılın Kasım ayında toplanan ILO Yönetim Kurulu da söz konusu zirveye ilişkin önlemleri açıklamış ve istihdam alanında, Bretton Woods Anlaşması- kurumlarıyla işbirliği ve diyalogun güçlendirilmesi konusunda görüş birliğine varmıştır³. Ertesi yıl, Singapur'da bakanlar düzeyinde yapılan Dünya Ticaret Örgütü toplantısında, temel çalışma normlarının oluşturulmasında ILO'nun yetkili organ durumunda olduğu vurgulanmıştır⁴. Bu gelişmelerin ışığında Uluslararası Çalışma Konferansı, 18 Haziran

Küreselleşmenin en dikkate değer sonuçlarından birisi, uluslararası ticaretin öneminin giderek artmasıdır. Bu bağlamda, uluslararası ticaretin önüne dikilen engellerin ortadan kaldırılması da, küreselleşmenin işlevleri arasında yer almaktadır. Ancak tüm bunlara bakılarak, küresellenen dünyada uluslararası ticaretin tamamen serbest bir ortamda geliştiğini söylemek yanıltıcı olur.

1998 tarihinde, Temel İlke ve Çalışma Sırasındaki Haklara Dair Bildirgeyi⁵ kabul etmiştir. Söz konusu temel haklar bildirisi, Filadelfiya Bildirgesi'nden sonra, temel ILO standartları konusundaki en önemli girişim olma anlamını taşımaktadır⁶. Nitekim, şimdiye dek ILO, bildirge türünde araçlara çok ender olarak başvurmuştur. Bunların sözleşmelerden farkı da; tüm ILO üyesi devletlerin, ayrıca onay gerekmezsin, bu metinlere uymak zorunda kalışlarıdır.

Temel Haklar Bildirisi metninde; yedi temel sözleşmeye ait ilkelerin geliştirilmesi çerçevesinde çocuk emeğinin ve zorla çalıştırmanın yasaklanması, sendika özgürlüğünün geliştirilip toplu pazarlık hakkının etkin bir biçimde sağlanması ve başta cinsiyet ayrımı olmak üzere tüm işçiler arasındaki ayrımcılığın ortadan kaldırılıp fırsat eşitliğinin yaratılması gibi konulara yer verilmiştir. ILO sözleşmeleri içinde yedi çekirdek çalışma standardı, doğrudan 29, 87, 98, 100, 105, 111 ve 138 sayılı sözleşmeler olmak üzere yedi uluslararası çalışma

sözleşmesini hedef almaktadır. Şu anda Türkiye, söz konusu yedi çekirdek sözleşmenin kabulü sürecini tamamlamış durumdadır⁷.

Diğer yandan, çalışma yaşamına ilişkin temel hakların yaşama geçirilmesi bakımından, ILO-normlarının denetimi de önemlidir. Bu konuda, çalışma standartlarının uygulamasına ilişkin klasik denetimi yeterli bulmayan ILO, "etiket" uygulamalarını tartışmaya başlamıştır. Buna göre, ILO-normlarına uygun standartlarda üretildiğini belgeleyemeyecek, yani etiket taşımayacak ürünler, uluslararası ticarete konu olamayacaktır. Ancak, etiket uygulaması, gelişmekte olan ülkeler bakımından, bu tür çözümlerin korumacı veya politik amaçlara yarayacağı endişesini yaratmaktadır.

ILO uygulaması içinde insan haklarına verilen önem, son(87.) ILO-Genel Kurulu'nda Burma'yla ilgili olarak alınan kararda doruğa çıkmıştır. Gerçekten, söz konusu kararla Burma yönetimi, tutum ve davranışlarının ILO-üyeliği şartları ve ilkeleriyle bağdaş-

madiği suçlamasıyla, uluslararası arenada mahkum edilmek istenmiştir. Kararın alınma gerekçesi, sendikacılara yaşam hakkı tanınmaması ve yerli halkın zorla çalıştırılması temelinde insan hakları ihlallerinin varlığıdır. Burada artık, çalışma standartlarının denetimi konusunda ILO'nun, "özel paragrafa alma" süreciyle yetinmek istemediği açıkça görülmektedir. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkeler; anılan kararın kabulü sürecinde açıkça izlendiği üzere, alınacak bu tür kararlarla politik amaçların izleneceği endişesini taşımaktadır. Nitekim, söz konusu karar; 333 delegenin geniş çoğunluğuna rağmen, 27 karşı ve 47 çekimsiz oyla kabul edilmiştir.

III. Değerlendirme ve

Sonsöz

Uluslararası ticaret, üçüncü binyıla girilmeye hazırlanılan bir dönemde, çalışma yaşamı bakımından siyasi bir boyut kazanmaya başlamıştır. Bunda başrolü, ILO'nun oynadığı görülmek-

tedir. Gerçekten, son dönemde ILO'nun; gerek temel haklar bildirisi gerek etiket uygulaması ve Burma kararı örneklerinde olsun, küresel ticarete demokratik (siyasi) ve insani (temel insan haklarından yana) çözüm arayışları içine girdiği ve 2000'li yılların dünya çalışma yaşamına yönelik anlamlı bazı hedefleri gözettiği dikkatle izlenmektedir. Nitekim, özellikle temel haklar bildirisi; tüm küresel topluluk (işçi ve işveren kuruluşları, yasakoyucu, devlet dışı örgütler, küresel işletmeler ve diğer uluslararası örgütler) için, bir bağlantı noktası oluşturmaktadır⁸.

Temel haklar alanında çekirdek sözleşme niteliğindeki yedi uluslararası çalışma sözleşmesi, ILO-çalışma standartlarının belirlenmesi konusunda, ana ölçülerini çizmektedir. Şu anda Türkiye, söz konusu sözleşmelerin tümünü kendi iç hukukuna dahil etmiş durumdadır. Bu bakımdan, küresel ekonomi içinde Türkiye'nin önüne, anılan temel çalışma standartlarının engel olarak çıkartılması düşünülemez. Buna

karşılık, üreticiler açısından "davranış kuralları" ve tüketiciler bakımından "ürün etiketi" biçiminde yerleştirilmeye çalışılan uygulamalar diğer gelişmekte olan ülkeler için olduğu kadar. Türkiye bakımından da önemli bazı sakıncalar⁹ taşımaktadır. Nitekim, sosyal standartlar; uluslararası rekabet bağlamında gelişmekte olan ülkelerin önünde ticari ambargo niteliğine bürünebilir. Bu yüzden, küresel süreçte Türkiye'nin iktisaden gelişmiş ülkelerce dile getirilen sosyal standartlar hakkında yoğun biçimde hazırlık yapması, son derece yararlı olacaktır.

Dipnotlar:

¹Bak. ILO, Provisional Record, 87th Session, Geneva 1999, 25/5 vd.

²Bak. IAA (yay.) Die normsetzende Taetigkeit der IAO im Zeichen der Globalisierung, Genevre 1997, 13 ve 23-24

³Bak. IAA (yay.), Taetigkeit der IAO, 1994-1995, Genevre 1996, 41-43

⁴Bak. WTO (yay.), ILO Ministerial Declaration (Dok. WT / MIN (96) DEC, 18 Aralık 1996), par.4.

⁵Metni için bak. ILO (yay.), ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work and Its Follow-Up, Genevre 1998, 5 vd.

⁶Centel, 1998 ILO Gündemi ve Türkiye, Mercek III. 11 (Temmuz1998), 101

⁷Bak. Centel (derl.), Türkiye'nin Onayladığı ILO Sözleşmeleri, İstanbul 1999, 47 vd.

⁸IAA (yay.), Menschenwürdiğe Arbeit, Genevre 1999, 17

⁹Bunlar için örneğin bak. IAA, Die normsetzende Taetigkeit der IAO im Zeichen der Globalisierung. 34-35

Çalışma yaşamına ilişkin temel hakların yaşama geçirilmesi bakımından, ILO-normlarının denetimi de önemlidir. Bu konuda, çalışma standartlarının uygulamasına ilişkin klasik denetimi yeterli bulmayan ILO, "etiket" uygulamalarını tartışmaya başlamıştır. Buna göre, ILO-normlarına uygun standartlarda üretildiğini belgeleyemeyecek, yani etiket taşımayacak ürünler, uluslararası ticarete konu olamayacaktır.